

Att framföra livets rytm - interpretation av tid i Olivier Messiaens orgelverk

En av våra vanligaste föreställningar om musik är att den går djupare in i människan än orden och väcker vårt innersta till liv. Genom att befinna oss i musikens skeende händer något med oss och vårt förhållande till både oss själva och omvärlden. Tanken dyker upp i olika kulturer och tider men i den västerländska traditionen hänger den också på ett särskilt sätt samman med romantikens konstsyn och det moderna samhällets framväxt. Redan kring år 1800 reagerade filosofer mot nackdelarna av ett industriellt och rationaliserat samhälle där urvisarnas obevekliga gång på klockan blivit tecknet på en tid som löper ifrån människan. Filosofen Schelling var en dessa och hävdade att det finns en djupare rytm i livet, en naturens rörelse framåt där också människan kan återfinna harmoni med sig själv och omvärlden. Precis som honom har också senare tänkare (bland dem Bergson, Husserl och Deleuze) hävdade att rytmen är musikens viktigaste egenskap; den låter åhörarna ana sin egen mänskliga livsrytm och kan förändra erfarenheten av tid så den blir intensiv, dramatisk och kreativ istället för statisk och likformad.

Knappast någon modern kompositör har låtit sådana tankar prägla sin musik så mycket som fransmannen Olivier Messiaen (1908-1992). I sin musik försökte han medvetet omsätta spekulativa idéer om musikens rytmer i en ny musik som skulle bli lika flexibel, smidig och komplex som livet självt. Med en egen musikteori skapade han verk som på ett extatiskt vis skulle omskapa åhörarnas jämnt försvinnande historia genom att föra dem in i ett nytt landskap av starka färger och en intensiv närvaro av tid; en musik där dåtiden och framtiden blivit till delar av en skimrande nutid.

Teoretiskt sett söker projektet en dialog med den moderna filosofins (här representerad av Schelling, Bergson, Husserl och Deleuze) återkommande reflektioner kring musik som den konstform där människans subjektiva erfarenhet av tid kan påvisas och omgestaltas. Messiaen förklarade själv stukturerna i sin för samtiden rytmiskt radikala musik som ett försök att förändra människors tidserfarenhet och visa på sambandet mellan en subjektivitetens och en naturens kosmiska rytmer. I projektet studeras ett urval av hans verk som konstnärliga uttryck för olika teoretiska föreställningar om tidsgestaltning och frågan väcks hur interpretationen av dessa kan söka realisera ideal om förmedla en förtätad intensiv gestaltning av tid, i föreningen mellan rummets och individens parallella livsrytmer.

Projektet utforskar med konstnärligt gestaltande metoder denna tidsgestaltning i Messiaens orgelverk och undersöker hur musiker kan framföra denna musik för att kunna låta en sådan förändring komma till stånd. Vilken typ av parametrar kan en enskild interpret använda sig vid adaptationer av en repertoar som har ambition att förändra människans erfarenhet av sig själv och världen? För Messiaen var orgeln genom livet det instrument där han själv försökte åstadkomma detta, i olika kyrkors väldiga hav av återklanger. Projektet hävdar tesen att Messiaens orgelverk visar hur rumsliga förhållanden kan anses vara del av musikverks ontologiska förutsättningar, i detta fall primärt förhållanden i kyrkan Sainte Trinité i Paris där tonsättaren själv utarbetade och spelade in sina orgelverk. Där han kunde prova ut sin musik vid spelbordet, lyssna till hur klangen dog bort mellan valven och försöka skriva ned sina klangliga erfarenheter i musikalisk notation. En konsekvens av denna tes är också ett behov av att undersöka det för orgelinstrumentet specifika problem som uppstår av radikalt skiftande framföranderum vid olika framföranden. Bland musiker finns det knappast någon grupp som är så beroende av rummets förutsättningar som organister, musiker som låter hela kyrkorum fyllas till bredden av de rytande orgelpipornas rytmer.

I det här projektet kommer jag som organist vid spelbordet utforska hur det är möjligt att återskapa den där speciella upplevelse av rummets tid som Messiaen försökte notera i sina orgelverk. Förhållandet mellan notation, Messiaens egna interpretationer och egna konstnärliga erfarenheter från olika akustiska rum, däribland vid orgeln i Trinité i Paris kommer jämföras. Med hjälp av Messiaens musik och orgeln är det möjligt att visa på hur akustiken är en del av varje musikverk. När musiken omsluter hela omvärlden förblir inte åhöraren oförändrad utan försätts själv in i en klingande väv av rytm, i en harmoni mellan sin egen kropp och rummets klangkropp uppenbaras en tid lika mångskiftande och föränderlig som livet självt.

Inom projektet anordnas under 2015 en konsertserie där Messiaens samtliga orgelverk framförs vid sex konserter i Stockholm, Västerås och Uppsala.

6 januari framförs i Kungsholms kyrka, Stockholm, tidiga verk inklusive julcykeln La Nativité du Seigneur.

9 och 23 maj framförs i Västerås domkyrka verket Les Corps Glorieux och andra samtidiga stycken.

30 maj framförs i S:t Jacobs kyrka, Stockholm, de båda verken L'Ascension och Messe de la Pentecôte.

26 september framförs i Uppsala domkyrka Diptyque samt Livre d'Orgue.

XX framförs i S:t Jacobs kyrka, Stockholm, Méditations sur le Mystère de la Sainte Trinité.

22 november framförs i Hedvig Eleonora kyrka, Stockholm, Livre du Saint Sacrement.

För frågor och annan information kring projektet, vänligen kontakta Jonas Lundblad (jonas.lundblad@musik.uu.se).